

Arkeologia ja aineettoman kulttuuriperintötyön jännitteiset yhteisöt

Visa Immonen

 <https://orcid.org/0000-0002-7616-500X>

Anna Sivula

 <https://orcid.org/0000-0002-3544-7318>

Tieteenalana arkeologia tutkii ihmistoiminnan aineellisia jälkiä tai laajemmin ymmärrettynä aineellista kulttuuriperintöä (Halinen ja muut 2014; Hicks ja Beaudry 2018). Arkeologisen koulutuksen saaneet asiantuntijat määrittelevät ja muovaavat työllään kulttuuriperintöä. Vaikka arkeologeille on täten säilytetty arkeologisen perinnön hallinnoinnin portinvartijan rooli (Matsuda ja Okamura 2011), heidän työnkuvansa on 2000-luvulla sulautunut osaksi maankäytön suunnittelua ja kulttuuriperintöhallinnon demokraattisesti säädelyjä toimintoja, joissa osallisuutta eli yhteisöjen ja tavallisten kansalaisten toimijuutta on pyritty lisäämään. Osallisuus tuo esiin sen, että arkeologia on myös aineettoman kulttuuriperinnön tieteenala.

Tässä luvussa keskitymme arkeologian ja aineettomaan kulttuuriperinnön suhteeseen. Tarkastelemme kulttuuriperintöä yhtäaikaisena aineellisen ja aineettoman konstruoinnin prosessina, jossa saavat hahmonsansa niin paikalliset, kansalliset kuin globaalitkin identiteetit. Nostamme esiin arkeologisen kulttuuriperintötyön vaikuttavuuden erilaisia mittakaavoja ja muotoja, ja osoitamme, kuinka mahdollistamalla erilaisia osallistumisen ja osallistamisen muotoja arkeologia on aineettoman kulttuuriperinnön toimija ja yhteisöjen identiteettien tukija.

Arkeologian tieteenalan ympärille ryhmittyvät yhteisöt, kuten arkeologit, paikalliset asukkaat ja museovierailijat, osallistuvat eri

tavoin kulttuuriperinnön rakentamiseen. Kulttuuriperintö kuuluu aina jollekin yhteisölle, oli kyse sitten pienistä yhteisöistä tai kokonaisesta kansakunnasta. Näin he edustavat erilaisia perintöyhteisöjä eli – Faron sopimuksen (2005) määritelmää seuraten – ryhmiä, jotka ”arvostavat tiettyjä kulttuuriperinnön piirteitä, joita he haluavat julkisen toiminnan puitteissa ylläpitää ja välittää tuleville sukupolville” (EN 50/2018, artikla 2b). Arkeologit ammattiryhmänä muodostavat yhden näistä yhteisöistä, ja siksi arkeologisen kulttuuriperinnön arvonluonti ei ole vain hallinnon ohjesääntöjen noudattamista tai tieteellisen tiedon tuottamista, vaan se kattaa myös arkeologiyhteisön identiteetin rakentumisen (Smith ja Campbell 2018). Arkeologit, heitä avustavat amatöörit ja muut arkeologian liepeillä olevat toimijat vaikuttavat aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä määrittelevään fyysiseen ja sosiaaliseen prosessiin. He tekevät perintötyötä. Arkeologinen perintötyö on eri toimijoiden itsereflektiota ja siitä voimansa saavaa yhteisöllisten löytöpaikkojen, historiakulttuurisesti identifioituvien alueiden – kuten kaupunkien tai kylien – ja globaalien kulttuurihistoriallisten viitekehysten uudelleenmäärittelyä. Osallistuminen ja osallisuus pitävät erinäisten arkeologisten perintöyhteisöjen perintötyön käynnissä ja määrittävät kuhunkin yhteisöön kuulumisen kriteerejä ja ehtoja. He kaikki ottavat osaa sekä aineellisen että aineettoman kulttuuriperinnön arvonluontiin (esim. Skeates ja muut 2012; Smith ja Waterton 2012).

Arkeologinen kulttuuriperintöprosessi on paitsi arkeologisen kohteen arvonluontia, myös siihen kiinnittyvien identiteettien työstämistä. Tämä arkeologian luonne aineettoman kulttuuriperinnön lähteenä ja toimijana tunnustetaan 2000-luvun tutkimuskirjallisuudessa (esim. Vaz da Silva 2008; Kirshenblatt-Gimblett 2014; Smith ja Campbell 2018). Arkeologisessa kulttuuriperintöprosessissa on aina kaksi toiminnallista muotoa: yhtäältä se on yhteisöä palvelevaa aineellista ja aineetonta kulttuurituotantoa, toisaalta arkeologisen perinnön aineetonta identiteettityötä. Tässä luvussa kehittelemme teoreettisia työkaluja, joiden avulla tutkimuksessa ja sen popularisoinnissa saadaan selkeämmin esiin tämä arkeologiseen kulttuurituotantoon sisältyvä aineeton ulottuvuus. Laajennamme Laurajane

Smithin (2006) ajatusta kaikesta kulttuuriperinnöstä aineettomana kytkemällä tähän jännitteeseen ja ristiriitaiseen merkityskenttään arvонуonnin sekä yhteisön käsitteet. Kulttuuriperinnön tarkastelu prosessina, joka tukee yhteisön identiteettityötä, auttaa ratkaisemaan aineettoman ja aineellisen kulttuuriperinnön dikotomiasta johtuvia teoreettisia ja metodologisia ongelmia.

Tarkastelemme, miten arkeologiset perintöyhteisöt tuottavat aineetonta kulttuuriperintöä. Sen taustalla vaikuttaa laaja kehityskaari 1800-luvun lopun ja 1900-luvun valtiojohtoisesta menneisyydenhallinnasta ja kansanvalistustoiminnasta 2000-luvun kulttuuriperintötyöhön, joka antaa tilaa omaehtoiselle ja yhteisölliselle identiteettityölle. Aiemmin keskiössä ollut kansallinen yhdenmukaisuus muuttuu asteittain paikallisten ja globaalien identiteettien kirjoksi. Tarkastelemme esimerkkien valossa tämän muutoksen etenemistä ja vaikutuksia arkeologiseen aineettomaan kulttuuriperintöön. Arkeologian tieteenhistorian lisäksi analysoimme Euran kunnan arkeologista perintöä ja sitä, miten paikalliset arkeologiset löydöt kytkeytyvät osaksi kunnallisten, kansallisten ja globaalien arkeologisten yhteisöjen identiteettityötä.

Aineeton kulttuuriperintö arkeologiassa 1800- ja 1900-luvuilla

Arkeologit ammatillisena yhteisönä sekä erinäisten kulttuuriperintöä määrittelevien ja käyttävien yhteisöjen jäseninä tuottavat niin aineetonta ja aineellista kulttuuriperintöä. Myös tieteenalan identiteetille aineeton kulttuuriperintö on ollut olennainen tekijä 1800-luvulta lähtien. Ennen tieteellisen arkeologian syntyä 1800-luvun jälkipuoliskolla kulttuuriperintöä tarkasteltiin antikvaarisen perinteen pohjalta (Immonen ja Taavitsainen 2011; Kostet ja Härö 2021). Siinä ei tehty oleellista jaottelua arkeologisiin löytöihin, teksteihin ja suulliseen perinteeseen tai aineettomaan ja aineelliseen kulttuuriperintöön, vaan ne nähtiin jatkumona, jonka pohjalta menneisyyttä tarkasteltiin. Lähdeaineistoihin ja niiden

erityispiirteisiin paneutuneiden tieteenalojen jaottelu alkoi kuitenkin hahmottua, kun geologia osoitti maapallon pitkäikäisyyden ja biologia ihmislajin kehityksen ajallisen jänteen (Trigger 2006; Kunnas-Pusa 2021). Tuolloin ymmärrettiin, että esihistoriaa ei voi tavoittaa kirjallisten lähteiden ja suullisen perinteen kautta. Siitä kehkeytyi tieteellisen arkeologian tutkimuskohde. Vaikka myös nuorempia historiallisia paikkoja voitiin tutkia arkeologisesti, tieteenalalan identiteetti rakentui ajatukselle keskittymisestä aineellisiin jäännöksiin, mikä vaikutti myös tapaan jäsentää esihistorian jälkeistä arkeologista tutkimusta. Lähdeaineistojen mukainen eriytyminen arkeologiaan, folkloristiikkaan, etnologiaan ja historiankirjoitukseen vaikutti myös kulttuuriperintöinstituutioihin ja niissä tehtyyn työhön. Tämä rajojen täsmentyminen näkyy myös Suomen muinaistutkimuksen varhaisvaiheissa (Kostet ja Härö 2021).

Ruotsin valtakunnassa annettiin varhaisin muinaismuistojen säilyttämistä koskeva plakaatti vuonna 1666, ja lainsäädäntö tuki antikvaarisen tutkimuksen vakiintumista (Kostet ja Härö 2021). Sekä antikvaarisesti että arkeologisesti suuntautuneen tutkimuksen ja kulttuuriperintöhallinnon perustana ovat olleet kartoitukseen perustuvat inventaarit muinaisjäännöksistä ja esinelöydöistä. Ensimmäiset pitäjäkertomukset Suomessa laadittiin 1700-luvulla, jolloin papit ja maanmittarit kokosivat tietoja Suomen paikkakunnilta, mutta toiminta hiipui vuosisadan loppuun mennessä (Tommila 1982). Uudestaan pitäjäkertomusten kokoaminen ja myös julkaiseminen käynnistyi 1800-luvulla. Vuonna 1831 perustettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seura alkoi kerätä tietoa pitäjistä ja laatia paikalliskuvauksia (Lähdesmäki 2018, 105–106), ja vuonna 1871 perustettu Suomen Muinaismuistoyhdistys ryhtyi vuodesta 1876 järjestelmällisesti kokoamaan stipendiaattien voimin tietoja muinaismuistoista kautta Suomen (Ruohonen 2021). Näissä aineistoissa ja julkaistuissa pitäjänkertomuksissa käsitellään monipuolisesti paikkakuntien historiaa, murteita, luontoa, taloutta, suullista perinnettä ja arkeologisia kohteita. Lähdeaineistojen kirjossa, aineellisessa ja aineettomassa, ei tehdä vielä tieteenalakohtaisia

rajauksia. Eriytyminen aineistojen ja tieteenalojen välillä kuitenkin eteni 1800-luvun jälkipuolella. Tästä merkki oli Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus muinaisaikaisten muistomerkkien rauhoittamisesta ja suojelemisesta (16/1883), joka astui voimaan vuonna 1883 ja johti arkeologisen muinaismuistohallinnon rakentamiseen.

Menneisyyttä koskevan tutkimuksen laaja-alaisuus kumpusi yhtäältä antikvaarisesta perinteestä, mutta toisaalta saksalaisesta romantiikan filosofiasta omaksutun sivistyskäsitteen keskeisyydestä suomalaisessa kulttuuriperintötyössä (Immonen 2020). Sivistys on prosessi, jossa yksilöt, yhteisöt ja kansat oppimisen kautta toteuttavat itseään sekä laajentavat ajattelunsa ja toimintansa piiriä. Sivistykseen sisältyvät kaikki yhteisöjen jakamat kulttuuriset saavutukset ja kulttuuriperintö. Tämän sivistymisen prosessin kokonaisvaltaisuuden kannalta jaottelu aineettomaan ja aineelliseen kulttuuriperintöön on toissijaista tai tarpeetonta. Sivistyspohjainen kansallisuus- ja perintökäsitys jätti jälkensä myös suomalaiseen muinaismuistolainsäädäntöön ja sen toteuttamista varten tarvittuihin instituutioihin.

Sivistyspohjainen perintökäsitys korvautui 1900-jälkipuoliskolla hiljalleen globaalilla kulttuuriperintöajattelulla (Immonen 2020). Siinä korostuivat kulttuuriperinnön suojelun ja hallinnoinnin käytännölliset puolet, kansainväliset sopimukset sekä jaottelu aineelliseen ja aineettomaan. Tieteellisessä työssä alakohtainen jaottelu vahvistui jo tätä aiemmin, mikä näkyy suullisen perinteen ja aineettoman kulttuuriperinnön roolin kutistumisena arkeologiassa. Ne saatettiin edelleen mainita inventointi- ja tutkimustöiden yhteydessä ohimennen, ikään kuin kuriositeetteina, muttei arkeologisen tutkimuksen ytimeen kuuluvina. Muistitieto merkittiin arkeologisiin raportteihin, mikäli se auttoi esimerkiksi ymmärtämään, mitkä tekijät ovat aiheuttaneet muutoksia muinaisjäännökseen rakenteeseen ja laatuun.

Suullista perinnettä hyödynnettiin arkeologisessa tutkimuksessa lähinnä neljänlaisissa kysymyksenasetteluissa. Ensimmäinen niistä pyrki paljastamaan yhteyksiä kansanrunouden ja myöhäisrautakauden Suomessa eläneiden esikristillisten yhteisöjen välillä

(esim. Linna 1987). Toinen haki samasta aineistosta ja *Kalevalasta* fennougristista mytologiaa, minkä pohjalta voitiin tulkita kivi- ja pronssikauden kalliomaalausten kuvastoa (Mantere 2023, 24 alaviite 9). Kolmas koski nimistötutkimuksen hyödyntämistä arkeologisten aineistojen rinnalla. Paikannimien avulla tunnistettiin linnavuoria (Vento 2018, 10), tarkasteltiin Varsinais-Suomen esikristillistä kulttuuria (Tallgren 1933) ja selvitettiin Karjalan alkuperää (Kuusi 1983). Neljänneksi suomalaisten alkuperää ja esihistorian kulttuurikehitystä tutkittaessa hyödynnettiin kielihistorian tuloksia. Arkeologisessa aineistossa havaittuja muutoksia, kuten uusien teknologioiden käyttöönottoa tai väestöjen siirtymiä, pyrittiin tulkitsemaan kielellisten muutosten kautta (Piha 2020a). Vaikka kaikilla neljällä lähestymistavalla oli kannattajansa, ne herättivät myös väkevää kritiikkiä. Tutkimussuuntauksia pidettiin metodologisesti kyseenalaisina ja liian hanakkoina vetämään yhtäläisyysviivoja arkeologisten löytöjen, paikannimien sekä kansanrunousaineistosta poimittujen tekstiotteiden välille.

Arkeologisessa tutkimuksessa aineeton kulttuuriperintö kulki juonteena, muttei tutkimuskentän kannalta keskeisenä. Ensi sijassa vain aineellisiin jäänteisiin keskittynyt tutkimusote määritteli myös arkeologisen perinnön hallinnon kehitystä. Kansallisesti virittyneen lainsäädännöllisen ja institutionaalisen historiansa vuoksi Suomessa, kuten monissa muissakin Euroopan maissa, suojeluintressi oli voimakkaasti tieteellishallinnollinen (myös Carman 2015). Tähtäimessä oli kansakunnan menneisyyden tieteellinen ennallistaminen, minkä vuoksi hallinto nähtiin hierarkkisenä ja asiantuntijoilta kansalaisille suuntautuvana. Yhtäältä arkeologit alansa asiantuntijoina siirsivät tietoa menneisyydestä suurelle yleisölle ja toisaalta kansalaisia valistettiin tieteenalan tulosten lisäksi hallinnon tarpeista eli muinaisjäännösten oikeanlaisesta kohtelusta, uusien arkeologisten löytöjen ilmoittamisesta ja luovuttamisesta viranomaisille sekä ammattilaisten tunnistaman kulttuuriperinnön arvostamisesta.

Yhteisöt ja aineeton kulttuuriperintö suomalaisessa muinaismuistolainsäädännössä

Huolimatta siitä, että muinaistutkimus on akateeminen ala, arkeologisen perintötyön sekä kenttätöiden institutionaalinen ja taloudellinen perusta määritellään kansallisessa lainsäädännössä. Vuoden 1883 muinaismuistoasetuksen korvasi muinaismuistolaki vuonna 1963. Se on edelleen voimassa, vaikka lain uudistamiseksi on tehty useita aloitteita. Pisimmälle niistä on päässyt valmistelutyö, joka käynnistettiin vuonna 2020. Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman työryhmän mietintö julkaistiin lokakuussa 2023 (OKM 2023). Seuraavassa tarkastelemme aineettoman kulttuuriperinnön asemaa rinnakkain vuoden 1963 laissa sekä vuoden 2023 mietinnössä.

Vuoden 1963 muinaismuistolain ensimmäinen pykälä perustelee arkeologisen perinnön arvon sen merkityksellä kansallisessa identiteettityössä lyhyesti: ”Kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta.” Hallituksen lakiesityksessä suojelun pohjaa selostetaan yksityiskohtaisemmin toteamalla, että kiinteät muinaisjäännökset ”ovat eräänlaista kansallisuusomaisuutta, joka sivistyksellisten arvojen sa vuoksi on säilytettävä tulevillekin sukupolville” (HE 100/1962, 3). Sivistyksen käsite liittyy lain taustat 1900-luvun alkupuolella vielä vaikuttaneeseen kansallisromanttiseen aatemaailmaan. Lainsäädännön kansallisuutta korostaa vielä se, että muinaismuistolaki ei vuoden 1963 muodossaan viittaa muihin yhteisöihin. Vuoden 2019 lakimuutoksen yhteydessä siihen kuitenkin lisättiin maininnat saamelaiskäräjistä ja kolttien kyläkokouksesta kiinteiden muinaisjäännösten ja niiden suoja-alueiden vahvistamisen sekä kajoamisluvan lausunnonantajina (§ 5, § 11, § 22).

Aineeton kulttuuriperintö on mukana vuoden 1963 muinaismuistolaissa hajanaisina viittauksina. Se mainitaan kiinteiden muinaisjäännösten eri tyyppien listauksen viimeisenä kohtana kattaen ”kiinteät luonnonesineet, joihin liittyy vanhoja tapoja, tarinoita tai huomattavia historiallisia muistoja” (§ 2) eli aineetonta kulttuuri-

perintöä. Tätä erityistyyppiä muinaisjäännöksissä hallitus perustelee kyseisten kohteiden ”sivistyksellisillä arvoilla” (HE 100/1962, 3), mikä osoittaa jaon aineettomaan ja aineelliseen kulttuuriperintöön toissijaiseksi sivistyksen kokonaisuuden näkökulmasta. Näin ol- len arkeologisten jäännösten arvon voidaan kiteyttää perustuvan vuoden 1963 laissa siihen, että ne ovat kansallisia ”monumentteja” käsitteen alkuperäisessä merkityksessä. Termin taustalla on latinan sana *monumentum*, joka koostuu kahdesta osasta: *monere* ’muistaa’ ja *mens* ’mieli’. Muinaisjäännökset ovat monumentteja, joiden avulla kansakunta muistaa menneisyytensä.

Yhteisöt ja aineeton kulttuuriperintö ovat läsnä lakiuudistusta valmisteleavan työryhmän vuoden 2023 muistiossa vuoden 1963 lainsäädäntöä voimallisemmin (OKM 2023). Arkeologinen perintö todetaan suorasanaisesti yhteisöjen voimavaraksi. Asiakirjassa saavat paljon huomiota erityisesti saamelaisyhteisöt, mutta myös paikallisyhteisöt (OKM 2023, 35) ja arkeologian harrastajat mainitaan (OKM 2023, 45–46). Tämän vuoksi työryhmä ehdottaa, että rekisteröity yhteisö, joka tehtäväksi on määritelty kulttuuriperinnön vaaliminen, voisi tehdä esityksen arkeologisen jäännöksen rauhoittamiseksi (OKM 2023, 72, 93–94, 103, 142, 161, 293).

Yli 300-sivuisessa muistiossa mainitaan aineeton kulttuuriperintö aihepiirin taustoitusluvussa, jossa määritellään kulttuuriperinnön käsitettä (OKM 2023, 18) sekä Unescon sopimusten kuvailun ja Viron kulttuuriperinnön säätelyn yhteydessä (OKM 2023, 113, 134). Muutoin aineettoman kulttuuriperinnön käsittely keskittyy saamelaisiin (OKM 2023, 63–65). Tämä johtuu asiakirjan mukaan siitä, että jako aineelliseen ja aineettomaan kulttuuriperintöön ei ”vastaa saamelaisten maailmankuvaa eikä sitä, miten saamelaiset itse kulttuuriperintöään hahmottavat” (OKM 2023, 139). Tämä on johtanut siihen, että saamelaiskulttuurin suojelu on hallinnollisesti hajautunutta. Työryhmän ehdotus onkin, että ympäristöön kiinnittyneestä aineettomasta kulttuuriperinnöstä tehtäisiin hallinnollista jatkoselvittelyä.

Vaikka käsitteenä aineeton kulttuuriperintö ei ole läsnä muualla asiakirjassa, sitä sivutaan työryhmän ehdotuksessa määritellä termi

arkeologinen jäännös. Sen on määrä korvata vanhan lain termi *kiinteä muinaisjäännös*. Arkeologisen jäännöksen lähtökohtana on arkeologinen perintö eli ”ihmisen toiminnan johdosta syntyneet tai merkityksensä saaneet arkeologiset jäännökset, löydöt sekä niistä lain perusteella hankittu tai tuotettu tieto” (OKM 2023, 145). Työryhmä katsoo, että arkeologisiin jäännöksiin sisältyisivät myös muistomerkit, jolle ihminen on ”antanut menneisyydessä merkityksen” (OKM 2023, 146). Näin sääntely koskisi myös vuoden 1963 lain mainitsemia luonnonesineitä, jotka erottaa muista luontokohteista juuri niihin liittyvä aineeton kulttuuriperintö (OKM 2023, 150).

Vuoden 1963 muinaismuistolaki oli kirjoitusaikanaan edistyksellinen, mikä näkyy muun muassa sen tavassa jättää rauhoitettavien kiinteiden muinaisjäännösten ikä määrittelemättä sekä sisällyttää suojelun piiriin luonnonkohteet, joihin kytkeytyy aineetonta kulttuuriperintöä. Myös vuoden 2023 mietintö vaikuttaa ajankohtaiselta. Se noudattaa virtauksia, jotka ovat ajankohtaisia kulttuuriperintöhallinnossa 2020-luvulla: se tuo esiin yhteisöllisyyden sekä liittyy keskustelun aineettomasta kulttuuriperinnöstä arkeologisen perinnön suojeluun. Tekstin tarkempi analyysi kuitenkin paljastaa, että yhteisöllisyys rajoittuu lähinnä rekisteröityjen yhteisöjen mahdollisuuksiin esittää kohteita rauhoitettavaksi sekä metallinetsinnän harrastajiin.

Merkittävää mietinnössä on se, että aineeton kulttuuriperintö liitetään nimenomaan saamelaisiin kohteisiin. Kytkös aineettoman kulttuuriperinnön ja alkuperäisväestön välillä juontaa laajasta kansainvälisestä keskustelusta, jota on käyty Unescon piirissä 1970-luvulta lähtien. Siinä tuodaan esiin kolonialismin vaikutukset Unescon edustamiin, näennäisen neutraaleihin kulttuuriperintönäkemyksiin (Harrison ja Rose 2010). Kritiikin kärki kohdistuu aineellisen kulttuuriperinnön dominoivaan asemaan kulttuuriperintöpolitiikassa ja -suojelussa. Kritiikki kumpuaa monumentteihin ja museo-objekteihin keskittyvästä estetisoivasta perintökäsityksestä, joka vakiinnutettiin Suomeenkin 1960- ja 1970-luvuilla. Käsitys on ongelmallisen länsimaalainen ja kolonialistinen, sillä suurin osa sen kriteerit täyttävästä kulttuuriperinnöstä on Euroopassa, erityisesti

sen eteläisissä maissa. Sen sijaan entisten siirtomaiden ja nykyisten kehitysmaiden kulttuuriperintö on heikommassa asemassa. Monien alkuperäiskansojen perintö, joka on usein suullista tai käsityö- ja juhlaperinnettä, ei näyttäydy mairittelevasti länsimaisen aineellisen perinnön ideaalien valossa. Tilanteen kohentamiseksi Unesco laati aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta yleissopimuksen, jonka yleiskokous hyväksyi 2003 (Unesco 2022). Se on vaikuttanut myös suomalaiseen lainvalmistelutyöhön ja vuoden 2023 mietintöön.

Vaikka Unescon yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta kohensi alkuperäiskansojen kulttuuriperinnön suojelua, siihen edelleen sisältyy oletuksia, jotka toistavat länsimaisen perintönäkemyksen ongelmallisia piirteitä. Eräs niistä on kahtiajako aineettomaan ja aineelliseen kulttuuriperintöön (Harrison ja Rose 2010). Jaottelu kuvaa ehkä poliittisia ja hallinnollisia käytäntöjä, muttei kulttuuriperinnön luonnetta, joka rakentuu aina sosiaalisesti ja yhteisöjen antamista merkityksistä (Smith 2006). Laurajane Smith (2015) huomauttaa myös, että aineettoman kulttuuriperinnön käsitteen lanseeraaminen ei ole onnistunut horjuttamaan aiempia länsimaisia näkemyksiä kulttuuriperinnöstä ja sen arvosta. Aineettomasta kulttuuriperinnöstä on tullut vain uusi käsite aiempien rinnalle.

Unescon yleissopimusta on kritisoitu myös siitä, että aineettoman kulttuuriperinnön suojelu toteutetaan nykyisten kansallisvaltioiden kautta, mikä vahvistaa vähemmistöinä elävien alkuperäiskansojen erityisyyttä ja marginaalista asemaa (Harrison ja Rose 2010). Kansallisvaltiot tuottavat yhtenäisyyttä mutta myös sen reunoille jääviä ihmisryhmiä (Bhabha 1990). Eräs seuraus tästä on heidän kulttuuriperintönsä näkeminen kansallisesti eksoottisena ja mielenkiintoa herättävänä, toisenlaisena. Toiseuttaminen aineettoman kulttuuriperinnön avulla näkyy esimerkiksi suomalaisen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa, joissa aineeton kulttuuriperintö kytetään nimenomaan vähemmistöihin (Immonen ja Sivula 2024).

Suomen ohella sekä Unescon toiminnassa että kansainvälisissä sopimuksissa alkuperäiskansat leimautuvat aineettoman kulttuuri-

perinnön kantajiksi (Kirshenblatt-Gimblett 2014), ja siten aineettomasta kulttuuriperinnöstä muovautuu eksotisoinnin ja toiseuttamisen väline. Toiseuttaminen luokittelee ihmisiä ja ihmisryhmiä meihin ja muihin, mutta se on samalla oleellisesti vallankäyttöä (Smith Linda 2021). Tätä toiseuttamisen kaavaa toistaa OKM:n muistio, jossa saamelaisia kohdellaan muusta väestöstä poikkeavana ryhmänä. Muistiossa todetaan esimerkiksi, että saamelaisten perintökäsitys ei noudata selkeää jaottelua aineettomaan ja aineelliseen, mikä hankaloittaa kulttuuriperinnön suojelua. Oletus on kuitenkin virheellinen, sillä toiseuttamisen ohella se sivuuttaa aineettoman kulttuuriperinnön läsnäolon kaikissa yhteisöissä. Aineeton kulttuuriperintö ei pohjimmiltaan ole jotain poikkeuksellista, toisenlaista tai erityistoimenpiteitä vaativaa – se kuuluu kiinteästi kaikkiin eläviin yhteisöihin.

Aineettoman kulttuuriperinnön uusi tuleminen arkeologiaan 2000-luvulla

Arkeologian ja aineellisen kulttuurin suhdetta on arvioitu uudelleen tieteellisessä tutkimuksessa 2000-luvulla. Yhtäältä kyse on suullisen perinteen lähdearvon näkemisestä uudessa mutta eri tieteiden erityispiirteet tiedostavassa valossa ja toisaalta hallinnon erilaisesta suhtautumisesta yhteisöjen osallisuuteen ja vaikuttamismahdollisuuksiin sekä kulttuuriperinnön käsitteen muutokseen. Molemmat kehityskulut ovat nähtävissä sekä kansainvälisesti että Suomessa.

Arkeologia on uudella vuosituhanella luonnontieteellistynyt rajusti (Kristiansen 2014). Samalla tieteidenvälisyyden merkitys on kasvanut (Maggio 2018), mikä koskee myös yhteistyötä muiden humanististen alojen kanssa. Eräs seuraus tästä on ollut uuden, arkeologisia jäännöksiä ja folkloristisia aineistoja yhdistävän tutkijasukupolven varttuminen. Esimerkiksi tietyt elementit Australian aboriginaalien perimätiedossa on voitu kytkeä arkeologisen ja luonnontieteellisiin menetelmiin jo kivikaudella maisemassa

ja tähtitaivaalla tapahtuneisiin muutoksiin (Reid ja muut 2014; Matchan ja muut 2020; Hamacher ja muut 2023). Suomessa puolestaan viikinkiajan tutkimusta on uudistettu tuomalla kansanrunouden aineistoja kriittisesti esihistorian tutkimukseen (Ahola ja muut 2014). Timo Muhonen (2010) on tarkastellut kiviröykkiöiden sekä kansanperinteen kytköksiä ja Sonja Hukantaival (2016) yhdistänyt folkloristisia lähteitä arkeologisesti tunnettuihin tapauksiin rakennuskätköistä. Myös karhunpeijaisrituaalia on tulkittu arkeologiaa ja kansanrunoutta yhdistellen (Moilanen ja muut 2022). Saa-mentutkimuksessa puolestaan Minerva Piha (2020b) on kytkenyt kielitieteen ja arkeologian toisiinsa tutkiessaan eteläsaamelaista rautakautta. Luonnontieteellisen juonteen rinnalla on vahvistunut pyrkimys tarkastella ihmisten ja ympäristön suhdetta uusin, arkeologiaa, folkloristiikkaa ja uskontotiedettä yhdistävin tavoin. Tämä näkyy esimerkiksi esihistoriallisen kalliotaiteen tarkastelemisessa šamanismin käsitteen kautta (esim. Herva ja Lahelma 2019).

Tutkimustyön ohella on myös arkeologisen perinnön hallinnossa tapahtunut liikahduksia kohti osallistavampaa ja perinnön aineettomia ulottuvuuksia arvostavaa linjaa. Taustalla on laaja kansainvälinen keskustelu, jota on käyty Unescon piirissä kolonialismin vaikutuksista sen edustamiin kulttuuriperintönäkemyksiin. Tämän periaatteellisen ja poliittisen keskustelun seurauksena kulttuuriperintöhallinnossa tärkeäksi on noussut aineettoman kulttuuriperinnön vaaliminen. Se on mahdollista vain, jos sen eri muotoja toteuttavat yhteisöt säilyvät elinvoimaisina sekä kykenevinä vaikuttamaan omaan perintöönsä. Perintötyön osallistavuudesta onkin kehkeytynyt tärkeä teema 2000-luvulla, ja se yhdistyy kolonialismin vaikean historian perkaamiseen. Perintöhallinnossa trendi on näkynyt pyrkimyksinä demokratisoida päätöksentekoa ja kasvattaa perintöyhteisöjen osallisuutta perintötyössä. Kansainvälinen ilmaus tästä oli Euroopan neuvoston laatima puiteyleissopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä eli Faron sopimus vuodelta 2005 (Faro 2005). Suomessa se ratifioitiin vuonna 2018 (VN 50/2018).

Faron (2005) sopimus ohjaa siirtämään kulttuuriperintöä koskevan säätelyn painopistettä kansallisesta yhtenäiskulttuurista

kohti perintöyhteisöjä. Se ei erottele kansakuntaa muista perintöyhteisöistä, vaan määrittelee ne kaikki vapaaehtoisesti yhteisöihin hakeutuneiden jäsentensä arvojen, toiminnan ja tavoitteiden pohjalta. Sopimus ei myöskään erota aineetonta kulttuuriperintöä aineellisesta. Sen kolmas artikla keskittyy ohjaamaan valtioiden toimia ja edistämään niiden kautta tietoisuutta Euroopan yhteisestä kulttuuriperinnöstä. Sopimuksen mukaan niistä rakentuu ”yhteisten muistojen, ymmärryksen, identiteetin, yhtenäisyyden ja luovuuden” jaettu lähde (EN 50/2018, artikla 3a). Myös ihanteet, periaatteet ja arvot kuuluvat sen piiriin. Kokonaisuutena tämä yleiseurooppalainen perintö edistää ”ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltion kunnioittamiseen perustuvan rauhanomaisen ja vakaan yhteiskunnan kehittymistä” (EN 50/2018, artikla 3b).

Yhteisöjen ja osallistavuuden arvostus näkyy arkeologiassa ensi sijassa paikallisyhteisöjen merkityksen korostamisena. Arkeologiaa on opetettu 1800-luvulta lähtien – vaikkakin vähäisessä määrin – peruskouluissa ja toisen asteen oppilaitoksissa, ja sen popularisointi on kuulunut keskeisesti alan ammatilliseen työnkuvaan. Silti ristiriidat arkeologien ja paikallisyhteisöjen välille virittyivät pian modernin muinaismuistohallinnon syntyamisen jälkeen. Muinaismuistoasetus annettiin vuonna 1883, ja sen toteuttamista varten perustettiin seuraavana vuonna Muinaistieteellisen toimikunta, vuodesta 1908 nimeltään Muinaistieteellinen toimikunta (Kostet ja Härö 2021). Monet katsoivat jo varhain sen toiminnassa ongelmaksi, että helsinkiläiset virkamiehet eivät tunteneet paikallisolosuhteita, eivätkä arkeologiset löydöt jääneet löytöpaikkakunnilleen, vaan ne vietiin Kansallismuseoon. Arkeologisen perinnön hallinto ja sen ammatillaiset olivat keskittyneet pääkaupunkiin (Immonen 2016, 83), mikä jatkui vuonna 1972 perustetussa Museovirastossa.

Jännite arkeologian keskushallinnon ja paikallisen asukkaiden välillä on edelleen olemassa, vaikka Museovirasto on 2000-luvulla hajauttanut toimintojaan maakuntiin. Ristiriitoja on lisännyt suosituksi noussut metallinetsintä. Sen harrastajat ovat usein innostuneita paikallishistoriasta, eikä löytöjen luovuttaminen Helsinkiin ole heistä edelleenkään oikeudenmukaista. Amatööreillä on myös

arkeologian ammattilaisista poikkeavia näkemyksiä löytöjen arvottamisesta (Moilanen 2022). Arkeologit reagoivat vielä 2010-luvulla uuteen harrastukseen ja harrastajiin kielteisesti, mutta sittemmin asenteet ovat lieventyneet. Monet heistä näkevät yhteistyön harrastajien kanssa nykyään välttämättömäksi ja jopa hyödylliseksi (Immonen ja Kinnunen 2020; Wessman 2023).

Toinen esimerkki arkeologien lisääntyvästä kiinnostuksesta osallistamiseen on Adoptoi monumentti -toiminta. Siinä paikallisia vapaaehtoisia ohjataan ottamaan vastuuta arkeologisten kohteiden ja vanhojen rakennusten hoidosta (Soininen 2018). Adoptointi on ollut menestyksekkästä, houkutelut paljon innokkaita harrastajia suojelutoimintaan ja omaksuttu useiden museoiden ohjelmaan niin Suomessa kuin myös kansainvälisesti.

Arkeologian tieteenalan ja hallinnon rinnalle on kehittynyt myös täysin virallisesta linjasta poikkeavia näkemyksiä. Niitä on esitetty aiemminkin, mutta internetin ja sosiaalisen median aikana näennäisarkeologia tai -historian kirjoitus on saanut suurempaa huomiota ja jatkuvuutta sekä laajemman kannattajakunnan. Näiden vaihtoehtoisia tulkintoja vaalivien yhteisöjen menneisyyskuvissa muun muassa rautakauden lopun Suomeen sijoitetaan merkittävien kuninkaiden dynastioita (Ikäheimo ja Perttola 2010; Välimäki ja Ristilä 2021; Välimäki ja Aali 2022). Ne rinnastuvat muiden Pohjoismaiden tunnettuihin viikinkiajan kuningaskuntiin, vaikka arkeologisesti tai historiallisesti näkemyksille ei ole perusteita.

Arkeologian tieteenalan, perintöhallinnon trendien ja näennäistieteellisten perinteiden rinnalla ja niihin lomittuen on kulttuuriperinnön tutkimuksen käsitys kulttuuriperinnöstä mullistunut. Tämä on pitkälti Laurajane Smithin (2006; 2021) töiden ansiota (ks. myös Enqvist 2016, 165–167). Hänen mukaansa kulttuuriperintö ei ole ensisijaisesti menneisyyttä eikä aineellisia kappaleita, vaan yhteyden luomista eli kommunikaatioakti. Kulttuuriperintö on pohjimmiltaan arvojen, merkitysten ja kokemusten muodostamista nykyhetkessä ja nykyhetken tarpeisiin. Tämän vuoksi kulttuuriperintö on Smithin mukaan aina aineetonta ja poliittista – aivan kuten sen hallinnointi. Kulttuuriperintöhallinto näyttäytyy

tällöin kulttuuristen ja sosiaalisten arvojen eli kulttuuriperinnön herättämien merkitysten, assosiaatioiden ja kokemusten hallinnointina. Se määrittelee ja muokkaa ihmisten kokemuksia kohteista eli kulttuuriperinnöstä. Hallinnolla on siksi mahdollisuus ottaa aktiivinen ja uutta luova rooli perintötyössä, mutta se vaatii kriittistä tietoisuutta asiantuntijatyöhön sisältyvistä oletuksista ja työn vai-
kutuksista perintöyhteisöihin. Parhaimmillaan kulttuuriperintötyö raivaa tilaa, jossa perintöyhteisöt voivat neuvotella identiteettejään ja niiden pohjana olevia merkityksiä ja arvoja sekä kyseenalaistaa ja määritellä asemaansa nykymaailmassa. Tällaisella käsityksellä kulttuuriperinnöstä on vaikutuksia sekä kulttuuriperinnön tutkimiseen sekä kulttuuriperintöä koskevien hallinnollisteknisten käytäntöjen ammattilaisiin. Tämä koskee myös arkeologiaa (Smith 2004; Waterton ja Smith 2009).

Arkeologista identiteettityötä Eurassa

Esimerkkitapauksemme sai alkunsa kulttuurihankkeesta, joka keskittyi Euraan ja euralaisten historiaan ja toteutettiin vuosina 2017–2022. Hanke avasi tuoreen näkökulman noin kymmenen tuhannen kuntalaisen muodostaman yhteisön kulttuuriperintöihin ja niitä muovaaviin sosiaalisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin prosesseihin. Hankkeen pohjana oli Anna Sivulan (2010; 2015) teoria dynamisesta kulttuuriperintöprosessista. Sen mukaan kulttuuriperintöprosessi on luonteeltaan aina sekä toiminnallinen että yhteisöllinen, joten se on kulloistakin perintöyhteisöä koossa pitävää toimintaa. Prosessin dynamiikka perustuu kolmenlaiseen yhteisölliseen identiteettityöhön: *omaksuvaan*, *monumentalisoivaan* ja *historioivaan*. Yhteisön rinnalla myös kulttuuriperintö kestää ja purkautuu samaa kolmijakoista dynamiikkaa noudattaen. Esimerkiksi historiakäsityksen perustavanlainen muutos johtaa väistämättä muutoksiin myös siinä, mitä yhteisö tunnistaa ja vaalii kulttuuriperintönään (Sivula ja Ruohomäki 2022, 13–14; Sivula ja Suominen 2023).

Perintöyhteisön jäsenyyden kivijalkana on vapaaehtoisuus ja ihmisten halu toimia julkisessa sfäärissä. Se ei siis perustu etniseen alkuperään, kansalaisuuteen tai kansallisuuteen, asuinpaikkaan, kuntalaisuuteen tai jäsenyyteen rekisteröidyssä yhteisössä – toisin kuin lainuudistustyöryhmän muistiossa oletetaan. Perintöyhteisön jäsenyys ei myöskään edellytä maanomistusta, muuta omistusoikeutta eikä vahvistettua oikeutta rekisteröityyn elinkeinon tai tavaramerkin tai alkuperämerkinnän käyttöön. Sen sijaan näin määrittyvää perintöyhteisöä pitää koossa identiteettityö, jota motivoi halu julkisen toiminnan asettamassa rajoissa ylläpitää ja välittää jokin menneisyydestä peritty resurssi tuleville sukupolville. Ihmisten ja paikan vuorovaikutuksesta syntyntä kulttuuriperintöä voi halutessaan vaalia, vaikka toiselta puolen maapalloa. Se ei vaadi paikallisuutta, ja siksi yhteisö voi toimia aina myös globaalisti. Käytännössä näin usein tapahtuukin, kun esimerkiksi kansainväliset siirtolaiset tai maaseudulta kaupunkeihin muuttaneet osallistuvat vanhempiansa tai esivanhempiansa kotikuntien kulttuuriperintöprosesseihin.

Euran ja euralaisten historian hanke antoi mahdollisuuden analysoida yhden kunnan mittakaavassa sitä, millaisen ympäristön ihmisten ja paikkojen vuorovaikutus oli muodostanut paikallisen perintöyhteisön vaalittavaksi. Miten kunnaksi järjestäytynyt julkisesti toimiva yhteisö oli eri aikoina sekä ylläpitänyt että tuottanut lisää tätä ympäristöä? Alusta pitäen hankkeen keskiössä olivat siten Faron sopimuksen artikuloimat kulttuuriperinnön ja kulttuuriperintöprosessin määritelmät (Sivula 2022, 508).

Kulttuuriperintöyhteisö vaalii tietoisuutta. Kyse on tietoisuuden vaalimisesta silloinkin, kun suojelu- ja säilytystoimien sekä -tavoitteiden kohde on aineellinen. Näin kaikki kulttuuriperintö on Smithin (2006, 4) kiteyttämässä mielessä aineetonta, ja samalla tietoisuuden käsite luo yhteyden jo ohitettuun sivistyksen aatevirtaukseen. Paikallinen perintöyhteisö identifioi vuorovai- kutustaan paikkojen kanssa ja työstää historiallisesti rakentuneen ympäristön elementteihin tukevaa identiteettiään (ks. myös Sivula 2015, 64).

Euran kunnan alueelle on syntynyt paikkojen ja ihmisten vuorovaikutuksesta poikkeuksellisen paljon arkeologista perintöä. Euran historiatietoisuutta vaalivan yhteisön toiminnassa arkeologian tieteenalana olikin keskeisessä asemassa. Euran kunnan ”arkeologista aarrearkkua” vaaliva ja tuottava paikallinen perintöyhteisö muutou-tui 2000-luvulla laajentuneen perintöyhteisökäsityksen mukaiseksi. Muodonmuutoksessa on tunnistettavissa samoja elementtejä kuin Faron sopimuksessa. Se merkitsi liukumista yhteisöstä, joka vahvisti kansallista identiteettiä paikallis-in elementein, yhteisöön, joka vahvisti paikallista identiteettiä kansallisin ja eurooppalaisin ele-mentein (Sivula 2022, 514–516). Olennaista on kuitenkin huomata, että Euran arkeologiseen perintöön kiinnittyvän perintöyhteisön muodonmuutos käynnistyi huomattavasti ennen Faron sopimuk-sen sisältöjen juurtumista suomalaiseen kulttuuriperintöhallintoon.

Paikallinen, arkeologisesti merkityksellisiä ympäristöjä vaaliva perintöyhteisö sai Eurassa alkunsa 1840-luvulla. Tuolloin perintö-yhteisöt järjestäytyivät mitä suurimmissa määrin kansallisen yhtei-sön ehdoin. Niiden historioiva identiteettityö perusteli paikallisen kohteen arvoa kansallisen menneisyyden todisteena ja sen kon-tekstissa. Autonomisen Suomen suuriruhtinaskunnan kansallista muinaismuistopolitiikkaa johdettiin Helsingistä, ja menneisyyden aineelliset jäänteet luettelointiin Suomen Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston historialliskansatieteelliseen museoon. Kansallisen his-torian kehyskertomus ei joutanut paikallisuutta kohti, eivätkä Euran rikkaiden rautakautisten kalmistojen löydöt siten ensisijai-sesti kehystäneet paikkakuntaa. Sitä vastoin ne kehystivät konst-ruoitua kansallisuutta, ja niistä muovattiin kansallisen identiteet-tiyön välineitä.

Euran Pappilanmäellä, Käräjämäellä ja Osmanmäellä sijaitsee merkittäviksi nousseita rautakautisia ruumiskalmistoja. Arkeo-logisissa kaivauksissa 1880–1890-luvuilla tehdyt löydöt nostivat alueen rautakauden Suomen arkeologisen tutkimuksen valokei-laan. Eeva Raike (2022, 468–469) toteaa peräti, että Suomen rau-takausi keksittiin Eurassa. Suomalainen näkemys rautakaudesta on kansallisen kehyskertomuksen läpäisemä, ja tämä kehyskertomus

vaikuttaa edelleenkin Euran rautakautista kulttuuriperintöä monumentalisoivassa identiteettityössä *Monumentalisoiva identiteettityö* on perintöyhteisöä ylläpitävän ja kulttuuriperintöä tuottavan identiteettityön laji, jossa perintöyhteisö kiinnittää menneisyyden aineellisen tai aineettoman jäänteiden todisteena tiettyyn historialliseen kehyskertomukseen. Euran rautakautisten löytöjen koko Suomea koskevan monumentalisoitumisen vuoksi kansallisen historian kehyskertomus on dominoinut arkeologisten löytöjen paikallishistoriallista tulkintaa aina 2010-luvulle asti.

Eräs tunnetuimmista Euran kunnan alueella sijaitsevista ihmisen ja paikan vuorovaikutuksesta syntyneistä kulttuuriperintökohteista löytyi vesi- ja viemäryömaalta vuonna 1969, kun kaivinkone nosti Uotilan tilan Luistarinmäen alueelta esiin viikinkiaikaisen miekan (Keskitalo 1969). Kaivinkoneenkuljettaja Matti Niemi vei miekan opettaja Valter Lyysaarelle, joka puolestaan toimitti löydön Kansallismuseoon. Muinaistieteellisen toimikunnan ylin virkamies eli valtionarkeologi määräsi arkeologi Oiva Keskitalon tarkastamaan kohteen. Rakennustyöt keskeytettiin, ja paikalta paljastui laaja rautakautinen kalmisto. Arkeologi Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander tutki Luistarin aluetta arkeologisin kaivauksin vuosina 1969–1972, 1977, 1979, 1984 ja 1986–1992. Paikka paljastui laajaksi rautakautiseksi kalmistoksi, josta on 2020-luvulle tultaessa tutkittu jo yli 1 300 hautaa. Luistarista muodostui Suomen tunnetuin rautakautinen kalmisto (Lehtosalo-Hilander 2001; Raike 2022, 487). Lehtosalo-Hilander teki kohteesta väitöskirjansa ja julkaisi useita teoksia (Lehtosalo-Hilander 1982a; 1982b; 1982c; 2000a; 2000b). Tuotannon saama laaja julkisuus edisti Luistariin liittyvän arkeologisen tietoisuuden leviämistä, ja löydöistä tulikin sekä paikallisen että kansallisen identiteettityön välineitä.

Eurassa perintöyhteisön suosikiksi nousi yhden haudan sisältö. Hauta numero 56 avattiin jo vuonna 1969. Siinä lepäsi naispuolinen vainaja, joka oli kuollessaan 1000-luvun alkupuolella ollut noin 45-vuotias. Häneen perustuva henkilöahamo kulki perintöyhteisön puheissa alkuun nimellä Euran Emäntä, ja sittemmin hän sai nimen Luistarin Lempi. Kuviteltu henkilö irtautui arkeologisesta

taustatiedosta ja alkoi elää omaa elämäänsä kuvitteellisen historia-kulttuurin kuvastoissa (Raike ja Sivula 2022, 489–491). Historia-kulttuurisena kuvitelmanakin Lempi säilytti kontekstinsa, minkä vuoksi henkilö sijoitettiin edelleen siihen aikaan ja sille alueelle, jolla Luistarin kalmiston haudasta numero 56 löytynyt vainaja oli elänyt.

Vuonna 1976 perustettu työryhmä rekonstruoi haudassa lepään naisen asun. Työryhmään kuuluivat arkeologit Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander, Leena Tomanterä ja Seija Sarkki. Rekonstruointia tuki Euran muinaispukutoimikunta. Selvitystyö ja ensimmäiset replikapuvut valmistuivat vuonna 1982. Vainajan asun tutkimukseen perustuva rekonstruktio ja rekonstruktioon tukeutuva muinaispuvun valmistamisohje tekivät Euran Emännän puvusta Luistarin kulttuuriperintöä vaalivan paikallisen perintöyhteisön *omaksuvan identiteettityön* välineen. Pukua valmistettiin omaan käyttöön. Sen saattoi omistaa. Luistarin löytöjen inspiroimana kehitetty Kalevala Korun Luistari-sarja oli yhtä lailla omaksuttavissa. Replika-asuun liittyvän historioivan identiteettityön kansallista kytköstä puolestaan vahvisti se, että tasavallan presidentti Tarja Halonen käytti puvun toisintoa vuoden 2001 itsenäisyyspäivän vastaanotolla. Presidentin käyttämän puvun oli valmistanut euralainen muinaispukutoimikunnan jäsen Erja-Kaarina Helkiö (Raike ja Sivula 2022, 489). Euran Emännän eli Luistarin Lempin puku on skaalautunut niin kansalliseen, alueelliseen kuin paikalliseenkin *historioivaan identiteettityöhön*. Alueelliseen käyttöön se sopii, koska puku on sittemmin tulkittu tyypilliseksi 1000-luvun lounaisuomalaiseksi puvuksi.

Paikallista kulttuuriperintöä ylläpitävä yhteisö muodostuu vapaaehtoisista jäsenistä, mutta tämä ei tarkoita, että nämä julkisesti ihmisten ja paikan vuorovaikutuksesta syntyneitä ympäristöä koskevaa tietoisuutta levittävät yksilöt olisivat vain yksityishenkilöitä tai harrastelijoita. Euran tapauksessa arkeologisen perintöyhteisön aktiivisia toimijoihin lukeutui ja lukeutuu edelleenkin useita ammattiarkeologeja, historianopettajia, kunnan kulttuuritoimen vi-
ranhaltijoita ja valtakunnallinen verkosto museoalan ammattilaisia.

Euran kunta omaksui viikinkiajan osaksi julkista identiteettityötään jo 1990-luvulla. Elävän esihistorian Eura -hanke haki ja sai Euroopan Unionin rahoitusta vuonna 1996, ja kunnan ylläpitämä elävän esihistorian toiminta on jatkunut kohta kolmekymmentä vuotta (Eura 2023). Härkänummelle 1990-luvun lopulla EU-rahoituksella valmistunut viikinkikylä toimii monenlaisen historioivan identiteettityön ympäristönä. Euran kunta käyttää arkeologista erityisrooliaan systemaattisesti kuntabrändinsä rakennusaineena. Euran asema arkeologisen tiedon tärkeänä paikkakuntana kirjattiin vuonna 2016 kunnan opetussuunnitelmaan ja kunnan historiaa esittelevän 600-sivuisen tilaushistoriateoksen ulkoasussa näkyvät Euran Emännän puvun värit (Sivula ja Ruohomäki 2022; Raike ja Sivula 2022, 491).

Luistarin tutkimusten uusinta vaihetta edustaa vuonna 2023 julkaistu artikkelikokoelma *Luihin ja ytimiin: Tutkimuksia ja tulkintoja Euran Luistarin kalmistosta – I mǫrg och ben: Studier och tolkningar kring Luistari gravfält i Eura* (Etu-Sihvola, Moilanen ja Therus 2023). Sen 503-sivuinen ja kaksikielinen sisältö on osoitus halusta tulkita tuoreesti Luistarin aineistoja. Samalla se rakentaa uuden arkeologisukupolven omakuvaa perintöyhteisönä, mikä näkyy käsiteltyjen aihepiirien monimuotoisuutena ja ajankohtaisuutena. Teoksen 21 artikkelissa esitellään muinais-DNA- ja isotooppianalyysejä tuloksia, keskustellaan rautakauden äitiydestä, täydennetään Euran muinaispukua, hahmotellaan miesten muinaispukua sekä pohditaan esihistorian elävöittämistä ja Luistarin merkitystä paikallisille, matkailijoille ja markkinoinnissa kuntatasolla (ks. myös Danielisová ja muut 2025).

Ammattiyhteisön ohella Luistarista on tullut tärkeä harrastaja-identiteetin rakentamisessa. Arkeologiset kaivaukset on Eurassa toteutettu usein vapaaehtoisvoimin. Kaivauksille osallistuneiden vapaaehtoisten keskuudessa on 1970-luvulta lähtien muodostunut erityinen, paikallisia kaivauksia muisteleva yhteisönsä. Se on siirtänyt vapaaehtoisen kaivajuuden kulttuuria siihen liittyvine tarinoineen perintönä myös seuraavalle sukupolvelle. Arkeologian aineellinen ja aineeton kulttuuriperintö limittyvät toisiinsa tässä erityislaatuudessa yhteisössä.

Arkeologinen perintö aineettomana kulttuuriperintönä

Arkeologian aineeton kulttuuriperintö ja perintöyhteisöt sekä niiden osallisuus arkeologiseen toimintaan ovat toisiinsa kietoutuvia ilmiöitä. Nämä kytkökset voidaan kuitenkin heuristisesti jäsentää kahteen ryhmään eli tutkimuksen sisältöihin ja arkeologian sosiaalisiin vaikutuksiin. Ensimmäistä olemme lähestyneet tarkastelemalla arkeologian ja aineettoman kulttuuriperinnön vuorovaikutuksen historiaa. Suomessa arkeologia syntyi tieteen ja kansallisaatteen risteymässä 1800-luvun jälkipuoliskolla. Aikakaudelle ominaisissa antikvaarisissa inventoinneissa eli pitäjänkertomuksissa arkeologiset kohteet ja suullinen perimätieto elivät vielä saumattomasti rinnakkain. Tämä noudatti sivistysajattelun näkemystä kielen, kulttuurin ja kansakunnan yhtenäisyydestä. Vasta 1800- ja 1900-lukujen taitteessa aineeton kulttuuriperintö eriyettiin institutionaalisesti kansatieteeseen ja folkloristiikkaan, vaikka arkeologian käytännössä ja vaikutuksissa se oli edelleen sivuroolissa. Arkeologit ovat esimerkiksi kouluttaneet kansalaisia arvostamaan ja kohtelemaan muinaisjäännöksiä asianmukaisin tavoin.

Arkeologian tieteellisissä keskusteluissa suhde aineettomaan kulttuuriperintöön oli pitkään artikuloitumaton tai ongelmallisenä pidetty, mutta tilanne muuttui 2000-luvulla. Ensinnäkin suullisen perinteen asemaa arkeologisessa tutkimuksessa on arvioitu uudelleen, ja sen myötä arkeologiseen aineistoon on avattu uusi näkökulma. Toiseksi käsitys kulttuuriperinnöstä on muuttunut kulttuuriperintöhallinnossa ja akateemisessa tutkimuksessa. Käsitteen dynaamisuutta ja diskursiivisuutta painotetaan. Yhteisöjen ja kulttuuriperinnön suhteen tunnustaminen ja vahvistaminen nähdään kulttuuriperintötyössä elintärkeiksi. Muutos on johtanut uudenlaisten osallistamisen tapojen ja aineettomien varantojen kehittämiseen myös arkeologiassa. Silti sekä vuoden 1963 muinaismuistolaissa että lakiuudistusta käsittelevässä vuoden 2023 muistiossa aineeton kulttuuriperintö jää varsin laiminlyödyksi. Jälkimmäisessä asiakirjassa se yhdistetään lähinnä saamelaisiin, vaikka aineeton kulttuuriperintö koskee kaikkia eläviä yhteisöjä.

Arkeologian yhteisöllisyys oli 1800-luvulla kansakunnan yhtenäistämisen ja rakentamisen jatke, ja tästä ajattelusta kumpusi myös kansan valistaminen arkeologisista löydöistä, muinaisuudesta ja arkeologisen perinnön vaalimisesta. Arkeologinen yhteisöllisyys oli osa suurta sivistyksen projektia. Toisen maailmansodan jälkeen kulttuuriperinnön pohja korvautui kansainvälisellä, käytännöllisesti suuntautuneella perintöhallinnoinnilla, jonka kautta jako aineettomaan ja aineelliseen perintöön vakiintui osaksi 1900-luvun lopun ja 2000-luvun kulttuuriperintökeskusteluja.

Kansainvälisen kulttuuriperintötyön laajentuessa kattamaan sekä aineettomat että aineelliset ulottuvuudet myös yhteisöllisyydestä ja osallistavuudesta on tullut ainakin retorisesti perintöhallinnoinnin tavoitteita myös Suomessa. Kehitys keskittää huomion myös arkeologian rooliin paikallisessa identiteettityössä ja sen ilmaisuihin aineettomana kulttuuriperintönä. Tästä olemme käyttäneet esimerkkinä Euran kunnan arkeologista perintöä ja sen limittymistä osaksi paikallisuuden ja paikallisyhteisöjen rakentumista. Arkeologian näkeminen myös aineettoman kulttuuriperinnön ilmiönä johtaa perintöyhteisöjen näkemiseen osana tieteenalan toimintaa sekä mahdollisesti kulttuuriperintötyön osallistavuuden tärkeyden tunnistamiseen ja siten demokratisoimiseen. Trendit näkyvät myös muinaismuistolain uudistamista pohtineen työryhmän muistossa, vaikka siinä aineeton kulttuuriperintö assosioituukin vielä voimakkaasti kulttuurisesti toiseen eli saamelaisuuteen.

Lähteet

Aineistot

EN 50/2018. *Euroopan Neuvoston puiteyleissopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä*. Luettu 16.12.2024. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2018/20180050/20180050_2.

Faro. 2005. *Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural*

- Heritage for Society*. Council of Europe Treaty Series 199. Strasbourg: Council of Europe. Luettu 26.10.2024. <https://rm.coe.int/1680083746>.
- HE 100/1962. *Hallituksen esitys Eduskunnalle muinaismuistoja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi*. 1962 vuoden valtiopäivät N:o 100. Helsinki: Suomen hallitus.
- OKM. 2023. *Arkeologista kulttuuriperintöä koskevan lainsäädännön uudistaminen. Työryhmän mietintö*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-742-0>.
- Unesco. 2022. *Basic Texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. 2022 Edition. Pariisi: UNESCO. Luettu 26.10.2024. https://ich.unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts_-_2022_version-EN_.pdf.
- VN 50/2018. *Valtioneuvoston asetus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä tehdystä Euroopan neuvoston puiteyleissopimuksesta*. Luettu 16.12.2024. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2018/20180050/20180050_1.

Kirjallisuus

- Ahola, Joonas, Frog ja Clive Tolley, toim. 2014. *Fibula, Fabula, Fact. The Viking Age in Finland*. Helsinki: SKS.
- Bhabha, Homi K. 1990. ”DissemiNation. Time, Narrative, and the Margins of the Modern Nation.” Teoksessa *Narration and Nation*, toimittanut Homi K. Bhabha, 291–322. London: Routledge.
- Carman, John. 2015. *Archaeological Resource Management. An International Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Danielisová, Alžběta, Ulla Nordfors, Samuel Kertes, Anna Wessman, Lukáš Ackerman, Markku Oinonen, Heli Etu-Sihvola ja Laura Arppe. 2025. ”Multi-Isotopic Evidence Reveals the Emergence of a Cosmopolitan Community at the Luistari Cemetery in Eura, Finland, during the Early Medieval Period (600–1130 CE).” *Archaeological and Anthropological Sciences* 17: 1–25. <https://doi.org/10.1007/s12520-024-02147-6>.
- Enqvist, Johanna. 2016. *Suojellut muistot. Arkeologisen perinnön hallinnan kieli, käsitteet ja ideologia*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2242-1>.
- Etu-Sihvola, Heli, Ulla Moilanen ja Johnny Therus, toim. 2023. *Luihin ja ytimiin. Tutkimuksia ja tulkintoja Euran Luistarin kalmistosta. – I märg och ben. Studier och tolkningar kring Luistari gravfält i Eura*. Turku: Sigillum.
- Eura. 2023. *Elävän esihistorian Eura*. Eura: Euran kunta. Luettu 26.10.2024. <https://www.eura.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kulttuuri/elavan-esihistorian-aura/>.
- Hamacher, Duane, Patrick Nunn, Michelle Gantevoort, Rebe Taylor, Greg Lehman, Ka Hei Andrew Law ja Mel Miles. 2023. ”The Archaeology of Orality. Dating Tasmanian Aboriginal Oral Traditions to the Late Pleistocene.” *Journal*

- of *Archaeological Science* 159: 1–16. <https://doi.org/10.1016/j.jas.2023.105819>.
- Harrison, Rodney ja Deborah Rose. 2010. "Intangible Heritage." Teoksessa *Understanding Heritage and Memory*, toimittanut Tim Benton, 238–276. Manchester: Manchester University Press.
- Herva, Vesa-Pekka ja Antti Lahelma. 2019. *Northern Archaeology and Cosmology. A Relational View*. London: Routledge.
- Hicks, Dan ja Mary C. Beaudry, toim. 2018. *The Oxford Handbook of Material Culture Studies*. Oxford: Oxford University Press.
- Hukantaival, Sonja. 2016. "For a Witch Cannot Cross Such a Threshold!" *Building Concealment Traditions in Finland c. 1200–1950*. Turku: University of Turku. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-67329-9-2>.
- Ikäheimo, Janne ja Wesa Perttola. 2010. "Näennäisarkeologia linjanvetoja Suomen muinaisuuteen." *Muinaistutkija* 4/2010: 22–33.
- Immonen, Visa. 2016. *Tutkimuksen ja hallinnon ristiaallokossa. 2/1917-1972 Muinaistieteellinen toimikunta*. Helsinki: Museovirasto.
- Immonen, Visa. 2020. "Bildung as the Process of Cultural Heritage. Two Traditions under a Single Name." *International Journal of Heritage Studies* 27 (4): 344–355. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13527258.2020.1795906>.
- Immonen, Visa ja Joonas Kinnunen. 2020. "Metal Detecting as a Social Formation. A Longitudinal Survey Study from Finland." *Journal of Social Archaeology* 20 (3): 313–334. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1469605320943737>.
- Immonen, Visa ja Anna Sivula. 2024. "The Politics of Heritage Education. An Analysis of National Curriculum Guidelines in Estonia, Finland, and Sweden." *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 2024. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01596306.2024.2412603>.
- Immonen, Visa ja J.-P. Taavitsainen. 2011. "Oscillating between the National and the International. The Case of Finnish Archaeology." Teoksessa *Comparative Archaeologies. A Sociological View of the Science of the Past*, toimittanut Ludomir Lozny, 137–178. New York: Springer.
- Keskitalo, Oiva. 1969. *Eura, Kauttua, Luisterinmäki. Miekan KM 17847 löytöpaikan tarkastus* 22.3.1969. Julkaisematon tarkastusraportti. Helsinki: Museovirasto. Luettu 26.10.2024. <https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=129.128336>.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. 2014. "Intangible Heritage as Metacultural Production." *Museum International* 66 (1–4): 163–174. <https://doi.org/10.1111/muse.12070>.
- Kostet, Juhani ja Mikko Härö. 2021. *Kuninkaallinen ja keisarillinen muinaismuistohallinto. 1/1630-1917 Suomen muinaismuistohallinto*. Helsinki: Museovirasto.
- Kristiansen, Kristian. 2014. "Towards a New Paradigm? The Third Science Revolution and its Possible Consequences in Archaeology." *Current Swedish Archaeology* 22 (1): 11–34.
- Kunnas-Pusa, Liisa. 2021. "Eighteenth-Century Visions of the Stone Age. Stone Artefacts and the Concept of the Furthest Past in Theses Published at the Academy of Turku in 1700–1828." *Sjuttonhundratals. Nordic Yearbook of*

- Eighteenth-Century Studies* 18: 11–27.
- Kuusi, Matti. 1983. ”Karjalan arvoitus.” *Virittäjä* 87 (2): 235–241.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa. 1982a. *Luistari I. The Graves*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 82:1. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa. 1982b. *Luistari II. The Artefacts*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 82: 2. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa. 1982c. *Luistari III. A Burial-Ground Reflecting the Finnish Viking Age Society*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 82: 3. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa. 2000a. *Kalastajista kauppanaisiin. Euran esihistoria*. Eura: Euran kunta.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa. 2000b. *Luistari IV. A History of Weapons and Ornaments*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 107. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa. 2001. *Euran puku ja muut muinaisvaatteet*. Eura: Euran muinaispukutoimikunta.
- Linna, Martti, toim. 1987. *Muinaisrunot ja todellisuus. Suomen kansan vanhojen runojen historiallinen tausta*. Helsinki: Historian Ystävien Liitto.
- Lähdesmäki, Ulla. 2018. *Muinaisjäänös ympäristön muutoksessa. Modernin alueidenkäytön vaikutuksia Pirkanmaan muinaisjäänöskantaan*. Turku: Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202211565583>.
- Maggio, Ariane. 2018. ”Interdisciplinarity and Archaeology.” Teoksessa *Encyclopedia of Global Archaeology*, toimittanut Claire Smith, 1–7. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-51726-1_2851-1.
- Mantere, Ville. 2023. *The Relationship between Humans and Elks (Alces alces) in Northern Europe c. 12 000–1200 calBC*. Turku: University of Turku. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9476-2>.
- Matchan, Erin L., David Phillips, Fred Jourdan ja Korien Oostingh. 2020. ”Early Human Occupation of Southeastern Australia. New Insights from 40Ar/39Ar Dating of Young Volcanoes.” *Geology* 48 (4): 390–394. <https://doi.org/10.1130/G47166.1>.
- Matsuda, Akira ja Katsuyuki Okamura. 2011. ”Introduction. New Perspectives in Global Public Archaeology.” Teoksessa *New Perspectives in Global Public Archaeology*, toimittaneet Katsuyuki Okamura ja Akira Matsuda, 1–18. Cham: Springer.
- Moilanen, Ulla. 2022. ”The Role of Experiences in Valuing Metal-Detecting Finds among Finnish Hobbyists.” *Public Archaeology* 21 (1–4): 94–107. <https://doi.org/10.1080/14655187.2022.2158617>.
- Moilanen, Ulla, Timo Muhonen, Minerva Piha, Janne Rantanen ja Jasse Tiilikka. 2022. ”Historiallinen karhunpeijaisrituaali ja karhunkallomännyt arkeologisina kohteina.” *SKAS* 1/2022: 21–44.
- Muhonen, Timo. 2010. ”Kiven hoavat kiukualle, rauan hoavat rauniolle. Parannus-

- taikuus kiviraunion historiassa.” *Muinaistutkija* 3/2010: 19–37.
- Piha, Minerva. 2020a. ”Esihistorian kieliteoriat. Tutkimushistoriallisia näkökulmia Suomessa esihistoriallisella ajalla puhuttuihin kieliin.” *Muinaistutkija* 2/2020: 41–55.
- Piha, Minerva. 2020b. *Eteläsaamelaiset rautakautisessa Pohjolassa. Kielitie-teellis-arkeologinen näkökulma*. Turku: Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8212-7>.
- Raike, Eeva. 2022. ”Esihistorian tutkijat ja esihistoriatietoisuus.” Teoksessa *Virtaava sydän. Euran ja euralaisten historiaa 1860-luvulta 2000-luvulle*, toimittaneet Anna Sivula ja Anni Ruohomäki, 467–488. Eura: Euran kunta.
- Raike Eeva ja Anna Sivula. 2022. ”Kulttuuriperintöään vaaliva 2000-luvun Eura.” Teoksessa *Virtaava sydän. Euran ja euralaisten historiaa 1860-luvulta 2000-luvulle*, toimittaneet Anna Sivula ja Anni Ruohomäki, 467–491. Eura: Euran kunta.
- Reid, Nicholas, Patrick Nunn ja Margaret Sharpe. 2014. ”Indigenous Australian Stories and Sea-Level Change.” Teoksessa *Indigenous Languages. Their Value to the Community. Proceedings of the 18th FEL Conference*, toimittaneet Patrick Heinrich ja Nicholas Ostler, 82–87. Bath: Foundation for Endangered Languages.
- Ruohonen, Juha. 2021. ”Muinaismuistoja Savosta ja Karjalasta. Kansakoulunopettaja Henrik Laitinen muinaistutkijana.” *Suomen Museo–Finskt Museum* 119: 131–157. Luettu 23.5.2025. <https://journal.fi/suomenmuseo/article/view/110334>.
- Sivula, Anna. 2010. ”Menetetyn järven jäljillä. Historia osana paikallista kulttuuriperintöprosessia.” Teoksessa *Medeiasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa?*, toimittaneet Pertti Grönholm ja Anna Sivula, 11–20. Turku: Turun historiallinen yhdistys.
- Sivula, Anna. 2015. ”Tilaushistoria identiteettityönä ja kulttuuriperintöprosessina. Paikallisen historiapolitiikan tarkastelua.” *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja* 1/2015: 56–69.
- Sivula, Anna. 2022. ”Teollinen kulttuuriperintö ja muistava yhteisö.” Teoksessa *Virtaava sydän. Euran ja euralaisten historiaa 1860-luvulta 2000-luvulle*, toimittaneet Anna Sivula ja Anni Ruohomäki, 508–520. Eura: Euran kunta.
- Sivula, Anna ja Anni Ruohomäki. 2022. ”Euran muisti ja Euran historia.” Teoksessa *Virtaava sydän. Euran ja euralaisten historiaa 1860-luvulta 2000-luvulle*, toimittaneet Anna Sivula ja Anni Ruohomäki, 7–14. Eura: Euran kunta.
- Sivula, Anna ja Jaakko Suominen. 2023. ”The Finnish Afrikan tähti Board Game and Its Change to Contested Heritage 1951–2021.” Teoksessa *Heritage, Memory and Identity in Postcolonial Board Games*, toimittanut Michal Mochocki, 90–108. London: Routledge.
- Skeates, Robin, Carol McDavid ja John Carman, toim. 2012. *The Oxford Handbook of Public Archaeology*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, Laurajane. 2004. *Archaeological Theory and the Politics of Cultural Heritage*. Abington: Routledge.

- Smith, Laurajane. 2006. *The Uses of Heritage*. London: Routledge.
- Smith, Laurajane. 2015. "Intangible Heritage. A Challenge to the Authorised Heritage Discourse?" *Revista d'etnologia de Catalunya* 40: 133–142.
- Smith, Laurajane. 2021. *Emotional Heritage. Visitor Engagement at Museums and Heritage Sites*. Oxon: Routledge.
- Smith, Laurajane ja Gary Campbell. 2018. "The Tautology of 'Intangible Values' and the Misrecognition of Intangible Cultural Heritage." *Heritage & Society* 10 (1): 26–44. <https://doi.org/10.1080/2159032X.2017.1423225>.
- Smith, Laurajane ja Emma Waterton. 2012. *Heritage, Communities and Archaeology*. London: Bloomsbury Academic.
- Smith, Linda Tuhiwai. 2021. *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous Peoples*. London: Zed Books, 3. painos.
- Soininen, Tuija-Liisa. 2018. "Adopt a Monument. Conserving the Cultural Environment for the People, with the People." Teoksessa *Heritage is Ours. Citizens Participating in Decision Making*, toimittaneet Anna-Maija Halme, Tapani Mustonen, Jussi-Pekka Taavitsainen, Suzie Thomas ja Astrid Weij, 56–61. Helsinki: Europa Nostra Finland.
- Tallgren, A. M. 1933. "Hiisi ja Moisio. Yritys muinaissuomalaisen asutus- ja yhteiskuntahistorian selvittämiseksi." *Virittäjä* 37: 319–331.
- Tommila, Päiviö. 1982. "Paikalliskuvauksista paikallishistoriaan. Paikallistutkimuksen vaiheita ennen Paikallishistoriallisen Toimiston perustamista." *Historiallinen Aikakauskirja* 1982: 291–311.
- Trigger, Bruce G. 2006. *A History of Archaeological Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 2. painos.
- Vaz da Silva, Francisco. 2008. *Archeology of Intangible Heritage*. New York: Peter Lang.
- Vento, Valtteri. 2018. "Linnavuoret ja Linnamäet jälkinä menneisyydestä?" *Muinaistutkija* 4/2018: 10–26.
- Välämäki, Reima ja Heta Aali. 2022. "The Ancient Finnish Kings and their Swedish Archenemy. Nationalism, Conspiracy Theories, and Alt-Right Memes in Finnish Online Medievalism." *Studies in Medievalism* 31: 31–55.
- Välämäki, Reima ja Anna Ristilä. 2021. "Muinainen itsenäisyys suomalaisessa historiantutkimuksessa ja historiakulttuurissa 1920–2020." *Historiallinen Aikakauskirja* 119: 406–418.
- Waterton, Emma ja Laurajane Smith, toim. 2009. *Taking Archaeology Out of Heritage*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Wessman, Anna. 2023. "Searching for the Past. Relationships between Finnish Metal-Detectorists and Heritage Professionals." Teoksessa *Transitions and Relationships over Land and Sea in the Early Middle Ages of Northern Europe*, toimittaneet Andrew Richardson, Michael Bintley, John Hines, Andy Seaman ja Ellen Swift, 199–213. Bath: Isle Heritage CIC.

Toimittaneet
Heidi Henriikka Mäkelä ja Outi Valo

Aineeton kulttuuri- perintö

Käsite, käytäntö, politiikka

Tietolipas 296

Aineeton kulttuuriperintö

Käsite, käytäntö, politiikka

Toimittaneet
Heidi Henriikka Mäkelä ja Outi Valo

Tietolipas 296

Teos on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran nimeämien asiantuntijoiden tarkastama lukuun ottamatta * :llä merkittjä lukuja.

SKS:n julkaisujen kokoelma kuuluu Unescon Maailman muisti -rekisteriin.

© 2025 Heidi Henriikka Mäkelä, Outi Valo ja SKS

Kannen suunnittelu: Emmi Kyytsönen

Taittomalli: Markus Itkonen

Kannen toteutus: Eija Hukka

Kannen kuva: Yhteisötaideteos *Savon rata*, Ulla Remes. Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu Lastu.

Taitto: Jaana Tarsa

ISBN 978-951-858-955-9 (nid.)

ISBN 978-951-858-956-6 (EPUB)

ISBN 978-951-858-957-3 (PDF)

ISSN 0562-6129 (nid.)

ISSN 2670-2584 (verkkojulkaisut)

DOI <https://doi.org/10.21435/tl.296>

Teos on lisensoitu Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International -lisensillä, ellei toisin mainita. (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi>)

Teos on avoimesti saatavissa osoitteessa

<https://doi.org/10.21435/tl.296>

tai lukemalla tämä QR-koodi mobiililaitteella.

PunaMusta Oy, Turenki 2025

Sisällys

Aluksi 8

I JOHDANTO

Aineettoman kulttuuriperinnön käsite, käytäntö, politiikka ja tutkimus Suomessa 15

Heidi Henriikka Mäkelä ja Outi Valo

Aineettoman kulttuuriperinnön sopimuksen ja käsitteen historia Unescossa 57

Pauno Soirila

Kymmenen vuotta Unescon aineettoman kulttuuriperinnön sopimuksen työtä* 83

Leena Marsio

II NÄKÖKULMIA AINEETTOMAAN JA AINEELLISEEN KULTTUURIPERINTÖÖN

Traktorilla Unescoon 95

Maaseudun representaatiot kaustislaiseen viulunsoittoon liittyvissä audiovisuaalisissa materiaaleissa

Outi Valo ja Heidi Henriikka Mäkelä

Sauna – hyvinvoinnin ja kehollisen kulttuuriperinnön kokemuk-
sellinen tulevaisuus 134

Dalva Lamminmäki ja Laura Seesmeri

Kuiva ja ikävä kulttuuriperintö 161

Keskustelu *Kalevalan* kouluopetuksesta 1910–1930-luvuilla

Niina Hämäläinen

Arkeologia ja aineettoman kulttuuriperintötyön jännitteiset
yhteisöt 189

Visa Immonen ja Anna Sivula

Tornionjoen lippokalastusperinne* 216

Yhteinen kulttuuriperintö, kaksi maata

Markku Vaaraniemi

III TULEVAISUUSPERINTÖ, KULTTUURINEN KESTÄVYYS JA KULTTUURIPOLITIIKKA

Elävä luontosuhde 225

Soiden luonnon- ja kulttuuriperintö 2020-luvulla

Pauliina Latvala-Harvilahti, Kirsi Laurén, Virpi Kaukio ja

Marjukka Piirainen

Esittävät taiteet aineettomana kulttuuriperintönä Suomessa 246

Tiedeyliopistojen vastuu, kulttuurisesti kestävä korkeakoulu-
politiikka ja taiteiden tutkimus

Hanna Korsberg ja Susanna Välimäki

Museo aineettomassa käänteessä* 276

Metsäsuhteet muuttivat museon

Reetta Karhunkorva ja Leena Paaskoski

IV UNESCON SOPIMUS JA AINEETTOMAN KULTTUURI- PERINNÖN SUOJELUN KÄSITTEET JA KEHYKSET KANSAINVÄLISESSÄ KONTEKSTISSA

Aineettoman musiikkiperinnön ekologiset ulottuvuudet ja
seuraamukset 289
Musiikkikasvatuksen transformatiiviset mahdollisuudet Nepalissa
Vilma Timonen ja Heidi Westerlund

Käsityöstä kotiteollisuuteen ja takaisin 316
Käsitteet käsityön elävän perinnön suojelun raameina
Pohjoismaissa ja kansainvälisesti
Elisa Kraatari

Oikeus musiikkiperintöön 341
Aineettomat oikeudet Unescon luetteloissa aineettomasta
kulttuuriperinnöstä
Janne Mäkelä ja AV Villén

Unescon sopimus, kansalaisjärjestöjen rooli ja globaali epä-
tasapaino* 375
Matti Hakamäki

V JÄLKISANAT

Aineettoman kulttuuriperinnön käsitteen, politiikan ja hallin-
noinnin mahdollisuuksia ja haasteita* 384
Tuuli Lähdesmäki

Kirjoittajat 398
Abstract 404
Hakemisto 405

*:llä merkityt luvut eivät ole Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran nimeämien asian-
tuntijoiden tarkastamia.